

HZ. PEYGAMBER'İN AMCASI EBÛ TÂLİB İLE SURİYE SEYAHATI
VE
RÂHIP BAHÎRÂ İLE GÖRÜŞMESİ MESELESİ

Prof. Dr. Mustafa FAYDA

Bilindiği üzere Resûlullah Efendimiz doğumundan önce babası Abdullah'ı kaybetmiş, annesi kendisini sütannesi Halîme'ye vermiş ve onun yanından dört yaşına kadar kalmıştı. Âmine, altı yaşına gelen oğlu Muhammed'i (sas) cariyesi Ümmü Eymen'le birlikte, dedesi Abdülmuttalib'in annesi dolayısıyla ailenin dayıları sayılan Benî Neccâr mensuplarını ve babası Abdullah'ın mezarını ziyaret etmek amacıyla Yesrib'e (Medine) götürdü. Orada bir ay kadar kaldıktan sonra Mekke'ye dönerken yolda hastalanıp Ebvâ'da vefat edip oraya gömüldü. Ümmü Eymen, öksüz kalan Muhammed'i Mekke'ye getirip dedesi Abdülmuttalib'e teslim etti. Abdülmuttalib vefatından önce sekiz yaşındaki torununun bakım ve himayesini, Abdullah ile anne-baba bir kardeş olan Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'e vasiyet etti.

Ele alacağımız Suriye seyahati ve Râhip Bahîrâ ile görüşmesi meselesi bu dönemde vukû bulduğu kaynaklarda anlatılmaktadır. En eski kaynağımız İbn İshâk'ın (v. 151/768) konu ile ilgili rivayetini, İbn Hişâm'ın (v. 218/838) *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adlı eserinden aynen vererek konuya başlamak istiyoruz:

“İbn İshâk der ki: Ebû Tâlib bir kabile ile birlikte ticaret amacıyla Şam'a (Suriye) gitmek istedi; yola çıkmak için hazırlanıp yolculuğa karar verdiği zaman Resûlullah üzülp ona sarılarak kendisinden ayrılmak istememiş. Bu duruma dayanamayan Ebû Tâlib, “Allah'a and içerim ki onu alıp birlikte götüreceğim. O benden ayrılmayacak ben de ondan ayrılmayacağım” veya buna benzer sözler söyledi. Böylece onu yanında götürdü. Kafile, Suriye topraklarında bulunan Busrâ'ya geldi. Burada Bahîrâ adlı bir rahip, küçük bir manastırda yaşıyordu. Bu rahip Hristiyanlar arasında en bilgili bir kimse idi. Eskiden beri bu manastırda bulunan bir kitap burada yaşayan rahiplere geçtiği için, eline bu kitap geçmiş olan her râhip Hristiyanların en çok bilgili kimsesi olurdu. İddia ettiklerine göre, râhipler bu kitabı, yaşlısından gencine aktarmak suretiyle birbirinden devralıyordu. Bu ticaret kafilesindeki Kureyşliler o yıl Bahîrâ'nın yanına indiler. Kureyş ticaret kafileleri çoğu zaman bu Râhip Bahîrâ'nın yanına uğrarlardı, fakat Bahîrâ onlarla hiç konuşmaz ve ilgilenmezdi. Yine rivayet edildiğine göre bu sefer Kureyşliler yanına uğradıklarında, manastırından bakıp gördüğü bir şeyden dolayı onlara yemek vermiş. Gene iddia ettiklerine göre râhip, manastırından kafilenin gelişini seyrederken bir bulutun Resûlullah'ı gölgelediğini görmüş.

Kafile gelip bir ağacın altında konaklamışlar. Bahîrâ, bulutun ağacın üstüne geldiğini, ağacın dallarının Resûlullah'ın üstüne eğilip gölge ettiğini görmüş. Bahîrâ bunu görünce manastırdan inmiş, Kureyşlileri çağırmış ve onlara: “Ey Kureyşliler! Size yemek yaptım. Bu yemeğe hepinizin, büyüğünüzün küçüğünüzün, kölenizin ve hürünüzün gelmenizi arzu ederim” demiş. Bunun üzerine onlardan biri: “Ey Bahîrâ! Allah'a and içerim ki bugün sende başka bir hal var. Biz sana her zaman uğrarız; o zamanlar bize böyle bir şey yapmazdın. Bugün sendeki bu hal nedir?” diye sordu. Bahîrâ da: “Evet doğru söyledin. Fakat ne de olsa siz konuksunuz. Bunun için size yemek vermek istedim. Bu yemekten hepiniz yiyiniz” dedi.

Bütün Kureyşliler yemek yemeye geldiler. Ancak Resûlullah küçük olduğu için adamların eşyalarının yanında ağacın altında kaldı. Bahîrâ gelenler arasında onu ve tanıdığı alâmeti göremeyince: “Ey Kureyşliler! Aranızda hiç biriniz eksik olmadan hepiniz soframda bulunmalısınız.” demiş. Kureyşliler: “Ey Bahîrâ! Gelmesi gereken herkes geldi. Ancak aramızdan en küçük yaşlımız olan bir çocuk eşyaların yanında kaldı” dediler. Bahîrâ: “Yapmayın onu da çağırın; sizinle birlikte yemekte bulunsun” dedi. Bunun üzerine Kureyşliler'den biri: “Lât ve Uzzâ adna and içerim ki Abdülmuttalib'in oğlu Abdullah'ın oğlunun bizimle birlikte bu yemeğe gelmeyişi bizim için küçük düşürücüdür. Onu da birlikte getirmeliydik” dedikten sonra kalkıp çocuğu getirip diğerlerinin yanına oturtmuş.

Bahîrâ çocuğu görünce ona çok dikkatle bakmaya, vücudunda daha önce bildiği bazı yerleri kontrol etmeye başladı. Halk yemekten kalkıp dağıldıktan sonra Bahîrâ, çocuğa doğru gelip şöyle dedi: “Bak delikanlı! el-Lât ve el-Uzzâ hakkı için sana soracağım şeylerin cevabını ver.” Bahîrâ, Kureyşliler'in bu iki put üzerine yemin ettiklerini duyduğu için çocuğa böyle söyledi. Söylendiğine göre Resûlullah Bahîrâ'ya: “el-Lât ve el-Uzza adına benden bir şey isteme. Allah'a yemin ederim ki onlardan nefret ettiğim gibi hiçbir şeyden nefret etmem.” Bunun üzerine Bahîrâ: “Peki Allah hakkı için sana soracağım şeylerin cevabını ver” dedi. “Öyleyse istediğini sor” cevabı üzerine Bahîrâ, çocuğa uykusuna, durumuna ve bunlardan başka hallerine ve işlerine dair sorular sormaya başladı. Resûlullah bu soruların cevabını verdi. Hepsi de Bahîrâ'nın önceden bildiği sıfatlara uyuyordu. Bahîrâ son olarak çocuğun sırtına da baktı ve iki omuzu arasında, daha önce bildiğine tamamen uygun peygamberlik mührünü de gördü.”¹

İbn İshâk'ın rivayeti şöylece devam etmektedir: “Bahîrâ sorularını bitirdikten sonra çocuğun amcası Ebû Tâlib'in yanına gidip ona: “Bu çocuk senin neyin olur?” diye sordu. Ebû Tâlib: “oğlumdur” cevabını verdi. Bahîrâ: “Hayır o senin oğlun değil. Bu çocuğun babası sağ

¹ Kitabın müellifi İbn Hişâm, İbn İshâk'ın rivayetine ara verip şu bilgiyi metne eklemiştir: ”Bu mühür, kan alma aletinin (mihcem) izi gibi bir şeydi” (*es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 182).

olmamalıdır” dedi. Ebû Tâlib: “Doğru, o benim yeğenimdir” dedi. Bahîrâ: “Peki babası ne oldu?” diye sorunca Ebû Tâlib: “Annesi bu çocuğa hamile iken o öldü” diye cevap verdi. Bunun üzerine Bahîrâ: “Doğru söyledin. Bu yeğenini hemen memleketine geri götür; onu Yahudilerden koru. Allah’a and içerim ki Yahudiler çocuğu görüp benim anladıklarımı anlarsa ona muhakkak bir kötülük yaparlar. İleride senin bu yeğenin çok büyük bir şanı olacak, sen onu hemen memleketine götür” dedi.

Bunun üzerine çocuğun amcası Ebû Tâlib Şam’daki (Suriye) ticaret işlerini bitirdikten sonra hemen çocuğu alıp Mekke’ye döndü. Halkın söylediklerine göre, Ehl-i Kitâb’tan olan Züeyr, Temmam ve Derîs adlarındaki kimseler, amcası Ebû Tâlib ile yaptığı bu seyahati esnasında, Bahîrâ’nın gördüğü şeyleri Resûlullah’ta görmüşler. Bu üç adam, gördükleri bu şeyler üzerine çocuğa kötülük yapmak istemişler; fakat Bahîrâ onların bu niyetlerine karşı gelmiş, çocuğun adının, sözü geçen kitapta anıldığını ve sıfatlarının sayıldığını onlara hatırlatmış ve eğer ona dokunmak isterlerse bu işte başarı elde edemeyeceklerini söylemiş. Bu üç adam Bahîrâ’nın söylediklerini anlamış, bunlara inanmış ve çocuğu bırakıp gitmişler.”²

İbn İshâk’ın bu rivayetini, İbn Hişâm’ın eserinde yer aldığı gibi aynen vermiş bulunuyoruz. Bilindiği üzere İbn Hişâm, eserinin başında İbn İshâk’ın eserinin Ziyâd b. Abdullah el-Bekkâî tarafından rivayet edilen ve Kûfi-Bağdâdî diye meşhur olan nüshasını kısaltmış, bu arada, şu dört husus ile ilgili haber ve rivayetleri almadığını kitabının mukaddimesinde açıkça beyan etmiştir. Bunlar:

- 1- Hz. Peygamber ile ilgili olmayan veya Kur’an’da temas edilmeyen olayları,
- 2- Uydurma olduğu ileri sürülen şiirleri,
- 3- Bazılarını incitebilecek derece nezakete uymayan haberleri,
- 4- Bekkâî’nin mevsuk saymadığı bilgileri eserine almadığını, aldıklarını ise rivayet edildiği şekliyle aynen kitabına aktardığını belirtmektedir.³

Bu bilgileri burada vermemizin sebebi, eserini birkaç defa kaleme alan ve farklı nüshaları bulunan İbn İshâk’ın eserinin Yûnus b. Bükeyr tarafından rivayet edilen Karaviyyîn ve Şam’daki Muhammed b. Seleme’nin rivayet ettiği nüshalarda yer alan Bahîrâ olayı ile ilgili metindeki önemli bir farka vurgu yapmak içindir. Merhum Muhammed Hamidullah tarafından neşredilen bu nüshada, Hz. Peygamber’in Bahîrâ ile görüşmesiyle ilgili olan ve Ebû Tâlib tarafından inşâ edildiği bildirilen kırk üç beyitlik uzun bir şiirin yer almasıdır.⁴ Bu

² İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye* (nşr. Mustafa es-Sakkâ ve arkadaşları), I-II, Kahire 1375/1955, I, 180-183

³ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 4

⁴ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk el-müsemmâ bi-Kitâbi’l-Mübtedei ve’l-Meb’asi ve’l-Meğâzi* (nşr. Muhammed Hamidullah), Rabât 1396/1976, s. 53-57; Endülüslü es-Süheyli de İbn Hişâm’ın eserine yazdığı

uzun şiirin Ebû Tâlib'e ait olduğu doğru değildir ve bundan dolayı İbn Hişâm bunu eserine almamıştır. Bu iki ayrı rivayet arasındaki, burada temas etmediğimiz, küçük ifade farklarını merak edenler bu iki metni inceleyebilirler.⁵

Bahîrâ olayı ile ilgili bir başka hadis Tirmizî'nin eserinde bulunmaktadır. Ebû Mûsa el-Eş'arî'den rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber amcası Ebû Tâlib ile Şam'a gittiği benzer şekilde şöyle anlatılmakta: “Râhip Bahîrâ, Kureyş kafilesinin yanına gelip Resûlullah'ın elini tutarak: “Bu, âlemlerin efendisidir; Allah onu âlemlere rahmet olarak gönderecektir” dedi. Kureyşliler: “Bunu nereden biliyorsun” diye sorduklarında da: “Siz tepeyi aşığınızda secdeye kapanmadık (eğilmedik) ne bir taş, ne de bir ağaç kaldı. Bunlar yalnızca peygambere eğilirler. Aynı zamanda onun omuz kırırdağının hemen altında elma gibi peygamberlik mühründen tanırım” diye cevap verdi.” Diğer rivayetlerdeki gibi yemeğe gelmeyen Hz. Peygamber'i çağırttı ve kendisini gölgelendiren bulutu ve oturunca da yine kendisini gölgelendiren ağacın onun üzerine eğildiğini onlara gösterdi. Sonra da Rumlar'ın onu gördüklerinde kendisini tanıyacaklarını söylediği sırada da Rum tarafından gelen yedi kişi gözüne ilişti. Bahîrâ onlarla konuşarak kendilerini ikna etti ve Hz. Peygamber'i onlardan korudu. Bu yedi kişi ona biat ettiler ve onunla birlikte yaşamaya başladılar. Sonra da Bahîrâ, Ebû Tâlib'e dönerek onu hemen memleketine göndermesini ısrarla istedi. Ebû Tâlib de, Ebû Bekir ve Bilâl'i onun yanına vererek memleketine gönderdi.⁶

Bu olay ile ilgili İbn Sa'd'ın hocası Vâkıdî'den eserine aldığı iki ayrı rivayetin gayet kısa olduğu ve Rahip Bahîrâ ile yapıldığı diğer rivayetlerde yer alan konuşmalara hemen hiç yer verilmediği dikkati çekmektedir. İbn Sa'd'ın iki ayrı sened ile verdiği bu konudaki iki haberi şöyledir:

1- Ebû Tâlib yolculuğa çıktığında mutlaka onu (Hz. Peygamber) yanında götürürdü. Şam'a gittiğinde menziline yerleşti; yanlarına bir râhip geldi ve şunları söyledi: “Sizin aranızda salih bir kimse bulunmaktadır.” Bunun üzerine Ebû Tâlib: “Evet! Bizim aramızda misafiri ağırlayan, esirleri hürriyetine kavuşturan ve iyi davranan kimseler bulunmaktadır”, diye cevap verdi veya bunlara benzer şeyler söyledi. Râhip: “Aranızda salih bir kimse bulunmaktadır” diye sözlerine devam edip “Bu çocuğun babası nerededir?” diye sordu. Ebû Tâlib kendisinin onun velisi olduğunu söyledi veya onun velisinin Ebû Tâlib olduğu söylendi. Bunun üzerine rahip: “Bu çocuğu iyi koru! Onu Şam'a götürme; çünkü Yahudiler

---

uzun şerhinde bu şiirin az bir kısmını nakletmiştir: bkz. *er-Ravzu'-Ünüf* (nşr. Abdurrahman el-Vekîl), I-VII, Kahire 1387-90/1967-70, II, 220-228. Bahîrâ olayının doğruluğunu bu şiirlere dayanarak ileri süren Merhum Asıl Köksal Hocamızın görüşlerine ileride yer verirken bu hususu yeniden döneceğiz.

⁵ İbn İshâk'ın eseri, rivayetleri ve nüshaları için bkz. Mustafa Fayda, “İbn İshâk”, *DİA*, XX, 93-96

⁶ Tirmizî, *Sünen*, “Menâkıb”, 5; Tirmizî bu hadisin hasen-garîb olduğunu ve başka yoldan gelen bir rivayetini de bilmediğini hadisin sonunda tasrih eder.

kıskançtırlar, kendisine bir kötülük yapmalarından korkuyorum” dedi. Ebû Tâlib: “Bu sözleri sen değil Allah söylüyor” deyip Hz. Peygamber’i geri götürdü. Bahîrâ da, “Allahım! Muhammed’i sana emanet ediyorum” diye dua etti; sonra da öldü.⁷

2- İbn Sa’d’ın ayrı bir sened ile yine hocası Vâkîdî’den eserine aldığı diğer rivayet şöyledir: Resûlullah on iki yaşına gelince Ebû Tâlib, ticaret için kervanla Şam’a giderken onu da yanında götürdü. Rahip Bahîrâ’ya misafir oldular. Bahîrâ, Ebû Tâlib’e Nebî (sas) hakkında söylediklerini söyledi ve kendisini iyi korumasını emretti. Bunun üzerine Ebû Tâlib onu (Resûlullah’ı) yanına alarak Mekke’ye döndü.⁸

Bu rivayetlerle ilgili eski müelliflerden bazısının değerlendirmelerine geçmeden önce **Rahip Bahîrâ** ve Busrâ ile ilgili bazı kısa bilgileri ele alalım. Arâmî dilinde “seçilmiş” mânasına gelen **behîrâ** kelimesini unvan olarak alan bu râhibin asıl adı Sergius’tur. Kaynaklarda kendisinin Abdülkays kabilesine mensup olduğu zikredilmekte, Zührî’ye nisbet edilen bir rivayette ise Teymâ Yahudilerinden olduğu ve sonradan Hristiyanlığı kabul ettiği nakledilmektedir. Yukarıdaki rivayetlerden anlaşıldığına göre onun yaşadığı küçük manastırda eskiden beri bir kitap bulunuyor ve bunu okuyan her râhip Hristiyanların en bilgini oluyormuş. İbnü’n-Nedîm, Bahîrâ’nın elindeki dinî metinlerin **suhuf** tercümeleri olabileceğini söyler.⁹ Ashâb tabakâtına dair yazdığı eserde İbn Hacer, İbn Mende ve onu takip eden Ebû Nuaym el-İsfahânî’nin Bahîrâ’yı sahâbî kabul ettiklerini söyler. Ancak bu görüşü kabul etmediğini ve onun hayatına, kesin olarak sahâbî olmayanları ele aldığı eserinin dördüncü bölümünde yer verir. Ayrıca onun Hz. Peygamber’i peygamber olduktan sonra gördüğüne dair bilgi bulunmadığını ileri sürerek onun sahâbî olduğu görüşüne katılmadığını haklı olarak ileri sürer. Ayrıca Hz. Peygamber’in yirmi yaşlarından sonra Hz. Hatice’nin ticaret kervanıyla Suriye’ye yaptığı ikinci seyahatte Bahîrâ’yı bir daha ziyaret ettiğine dair rivayetler bulunduğunu zikreder.¹⁰

Busrâ şehri Suriye’nin güneyinde, bugünkü Ürdün-Suriye sınırının 30 km. kadar kuzeyinde, Şam’ın 141 km. kadar güneyindeki ovada yer almaktadır. Çeşitli kaynak, kitabe ve paralarda adı Busrâ, Boostra, Bossora ve Bosora olarak geçmekte, Osmanlı Devleti zamanında ise Irak’ta aynı adı taşıyan diğer bir yerleşim merkeziyle karıştırılmaması için Eski Şam veya Eski Şam Busrâ adıyla anılmıştır. Çok eski ve tarihî olan şehrin ismi, m.ö. 1504

⁷ İbn Sa’d (Beyrut baskısı), I, 120

⁸ İbn Sa’d, I, 120-121. İbn Sa’d’ın eserindeki bu iki rivayet, diğer rivayetlerdeki Bahîrâ’ya nisbet edilen ve harikulâde unsurlar taşıyan haberlerden daha makul ve kabul edilebilir bulduğumuzu, konuya ait bazı tartışmaları ele almadan önce söylemek isteriz.

⁹ Kitâbü’l-Fihrist (Kahire baskısı), s. 24

¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe fî Temyîzi’s-Sahâbe* (Bicâvî baskısı), I, 176-177; ayrıca bkz. Mustafa Fayda, “Bahîrâ”, DİA, IV, 486-487

yıllarında geçmektedir. Bütün bölgeye hâkim olan coğrafi konumu dolayısıyla büyük bir stratejik öneme sahip şehirde kurulan Busrâ panayırı, Eyle-Petra yoluyla Kızıldeniz'den ve San'â-Necrân-Tâif-Mekke-Medine-Hicr-Tebûk-Petra (veya Amman) yoluyla da Hint-Çin ve Yemen'den gelen malların satıldığı önemli bir pazar olmuştu. Urfa, Antakya, Akdeniz sahilleri, Hîre ve Basra körfezine giden kervanlar buradan geçirdi. Câhiliye devrinde Busrâ, Kur'an-ı Kerîm'de temas edildiği gibi (bkz. Kureyş 106/1-4), kışın güneye, yazın kuzeye giden Kureyş kervanlarının çok sık ziyaret ettikleri Gazze, Eyle ve Ezriât gibi kuzey şehirlerinden biri idi. Bundan dolayı Kureyşli tâcirler burayı çok yakından tanırlardı. Nitekim bu devirdeki Arap şiirlerinde Dımaşk'tan (Şam) çok Busrâ'nın zikredildiği görülür. Ele aldığımız Busrâ seyahatinden sonra Hz. Peygamber, Hz. Hatice'nin kervanını yönetirken ikinci defa ziyaret etmiştir. Hz. Peygamber'in hadislerinde bazı mesafelerin açıklanması için Busrâ'nın kullanıldığına şahit oluyoruz. Mesela cennetin kapısının genişliği dile getirilirken iki kanadının arasının Mekke ile Busrâ'nın arası kadar geniş olduğu ifade buyurulmuştur.¹¹ İbn Battûta'nın rivayetine göre, Hz. Peygamber'in bu ikinci seyahati esnasında devesinin çöktüğü yere, Câmîu Mebraki'n-nâka (Devenin Çöktüğü Yer Camii) adıyla büyük bir cami inşa edilmiştir.¹² Merhum Abdülhamid, Osmanlı Devleti ile çok iyi münasebetleri bulunan meşhur sahâbî Mikdâd b. Esved'in soyundan gelen aile mensuplarının yaşadığı bu şehir halkına ve şehrin hatırasına bir cemîle olsun diye, Hicaz demir yolu inşa edilirken, Müzeyrib-Busrâ arası tâli bir hat çektilmesini emretmiştir.¹³

Hz. Peygamber'in çocukluğundaki bu seyahatiyle ilgili rivayetlerin değerlendirilmesini ele alırken, öncelikle eski Müslüman müelliflerin anlayışlarından bazı örneklerle başlamak istiyoruz. Rivayet tarihçiliğinin en dikkati çeken mümessili Muhammed b. Cerîr et-Taberî, eserine hiçbir değerlendirme yapmaksızın konuyla ilgili İbn İshâk'ın haberini ve yukarıda Tirmizî'nin *Sünen*'inden anlamını özetlediğimiz hadisi, her ikisini de iki ayrı sened ile, eserinde aynen vermekle yetinmiş, rivayetler üzerinde herhangi bir mütalaa serdetmemiştir.¹⁴ Bu şekilde hareket eden başka Müslüman müelliflerin de bulunduğu, bunlar arasında bilhassa delâil, hasâis gibi eserlerin yer aldığına; ayrıca konuyla ilgili başka rivayetlerin varlığına da işaret etmekle yetinelim.

Diğer taraftan eski Müslüman müelliflerden bir kısmı ise, konuyla ilgili rivayetlerde yer alan bazı tutarsızlıklara dikkati çeken görüşler ortaya koymuşlardır. Bu müelliflerin görüşlerini ayrı ayrı ele almak yerine, serdettikleri görüşlere kısaca temas edilmesi uygun

¹¹ Buhârî, "Tefsîr", 17/5; Müslim, "İmân", 327

¹² *Tuhfetü'n-nüzzâr*, I, 128

¹³ Mustafa Fayda, "Busrâ", *DİA*, VI, 470-472

¹⁴ *Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk* (De Goeje baskısı), I, 1123-1126

olacaktır. Yukarıda metin özetini verdiğimiz Tirmizî'nin eserindeki hadis ile ilgili tenkitlerin öne çıktığını görüyoruz. Bu noktada, konuya başlarken “Onun Amcası ile Seferi, Eğer Doğru İse” başlığıyla konuyu ele alan Zehebî'nin görüşlerini şöylece özetleyebiliriz: Bu hadisin râvileri arasında yer alan Kurâd diye meşhur Ebû Nûh Abdurrahman b. Gazvân, bazı münker olan rivayetleri nakletmiş bulunması dolayısıyla tenkit edilmiştir. Kendisi Buhârî gibi bazı muhaddisler tarafından sika kabul edilip rivayetleri alınmışsa da, Hz. Peygamber'in Bahîrâ ile görüşmesine dair olan bu hadisin münker olduğuna vurgu yapılmış ve hadisin metninde yer alan şu hususların kabul edilemez olduğuna bilhassa işaret edilmiştir: Hz. Peygamber'in dokuz veya on iki yaşında gerçekleşen bu seyahat esnasında, kendisinden iki yaş küçük Ebû Bekir'in bulunması; ayrıca o sıralarda Bilâl-i Habeşî ise henüz doğmamış ve bu tarihten çok sonra bi'set-i nebevîden sonra Hz. Ebû Bekir kendisini, gördüğü işkencelerden sonra satın alıp azâd edecektir. Hadis metninde yer alan bir bulutun Hz. Peygamber'i gölgelendirdiği ifade edilirken, aynı zamanda bir ağacın gölgesinin de ona doğru eğilmesi nasıl tasavvur edilebilir? Çünkü bulut, ağacın gölgesini yok eder. Ayrıca Hz. Peygamber, risaletle vazifelendirildikten sonra, Bahîrâ'nın kendisinin peygamber olacağını haber veren sözlerini amcası Ebû Tâlib'e hatırlattığını, aynı şekilde Kureyşliler'in, çok dikkati çeken böyle bir mühim bilgiyi konuştuklarını da hiç görmüyoruz. Eğer bu sözler söylenmiş olsaydı halk arasında hemen yayılması ve konuşulması gerekirdi. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in aklında ve gönlünde nübüvvet hissini kalmaması gerekirdi; halbuki tam tersi olmuş, Hıra mağarasında kendisine ilk vahiy geldiğinde bunu kabul edememiş; aklından şüpheye düşerek Hz. Hatice'nin yanına gelmiş; dağın tepesine çıkarak kendisini atmayı düşünmüştü. Aynı şekilde bir başka tuhaflık da amcası Ebû Tâlib'in davranışında görülmektedir: Bahîrâ'nın verdiği bilgilerden korkup onu Mekke'ye geri göndermiş bir amcanın, nasıl oluyor da Hz. Hatice'nin kervanı başında Hz. Peygamber'in Şam'a gitmesine gönlü razı olabildi?¹⁵

İbn Seyyidi'n-Nâs sened ve metindeki benzer tenkitler yanında, Tirmizî hadisinde geçen “ona biat ettiler” ifadesi üzerinde durur, eğer Nebî (sas) için Bahîrâ'ya biat etmişlerse bu garip bir şeydir; yok başka bir şey için ise, ben bunun ne olduğunu bilmiyorum diyerek başka bir tenkidi ifade etmektedir.¹⁶ Süheylî'nin *er-Ravdü'l-Ünüf adlı* eserindeki eksik ve yanlışları ele aldığı eserinde Moğoltay b. Kılıc, Tirmizî'nin rivayet ettiği hadiste bulunan bu “ona biat ettiler” ifadesi üzerinde de durur ve: “Bu ibareden, ona hangi şey için biat ettiler veya tâbi oldular? Hz. Peygamber'e mi? Yoksa Râhibe mi?” diye sorar ve şu cevapları verir:

¹⁵ Zehebî, *Târihu'l-İslâm* (nşr. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), I, 502-504; amlf., *Siyeru A'lâmü'n-Nübelâ*, IX, 518-519

¹⁶ *Uyûnü'l-Eser*, Kahire 1356, I, 43-44

“Eğer Râhib’e ise bunun bir faydası bulunmamaktadır; çünkü Bahîrâ onlardan bu işi bırakmalarını istedi, onlar da bu istek üzerine bundan vaz geçtiler. Eğer onların biatı Hz. Peygamber için ise, ibarenin siyakından anlaşılan budur, Süheylî’nin kabul ettiğine göre o sırada Hz. Peygamber henüz dokuz yaşında bulunuyordu ki böyle bir biat kabul edilemez.”¹⁷

İbn İshâk ve Tirmizî’nin rivayetlerini eserine alan İbn Kesîr, yukarıdaki tenkitlere benzer görüşlerini zikrettikten sonra, hadisi rivayet eden Ebû Mûsa el-Eş’arî’nin 7. hicret yılında Hayber fethinde Hz. Peygamber’e mülâkî olduğuna işaret eder. Buna göre kendisi, olayı bizzat müşahede etmediği gibi Hz. Peygamber’den veya olayı gören bir başkasından olayı dinlediğini de söylemeden rivayet etmesinden dolayı hadisin mürsel olduğuna dikkati çeker.¹⁸ Bu arada İbn İshâk rivayetinde, haberdeki bilgilerden şüphe ettiği için üç ayrı yerde “iddia ettiklerine göre” (**temrîz**) ifadesini kullanmıştır ki bu da dikkati çekmektedir.

Muasır Müslüman yazarların mühim bir ekseriyeti, bilhassa müsteşriklerin Râhip Bahîrâ haberini çok farklı şekillerdeki değerlendirmelerinden hareket ederek bu rivayetin doğru olmadığı kanaatini konuyu ele alırken açıkça ifade ettiklerini görüyoruz. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başında yaşayıp da müsteşriklerin yayınlarından haberdar olan bu yazarlardan ilk dikkati çekenlerden birisi merhum Şiblî Nu’mânî’dir. Şiblî, Bahîrâ olayını kısaca özetledikten sonra şu görüşlere yer vererek müsteşrikler konusunu ele almaktadır: “Bu rivayet muhtelif şekillerde irad olunmuş, Hristiyanlar Müslümanlardan fazla bu rivayete inanmak temayülünü göstermişlerdir. William Muir, Draper, Margoliouth vesair gayri müslim muharrirler, Rahip Bahîrâ ile vuku bulan bu mülakatı Hristiyanlığın muazzam bir zaferi sayarak Resûl-i Ekrem’in dine müteallık bütün hakâik ve esrârı bu rahipten öğrendiğini ve bütün dinini bu rahipten telakki ettiğini bu malumata istinad ettirdiğini söylerler.”¹⁹

Fakat mademki Hristiyan muharrirleri bu rivayeti kabul etmek istiyorlar, onu olduğu gibi kabul etmeleri icab etmez mi? Rivayetin aslında Rahip Bahîrâ’nın Peygamberimize bir şey öğrettiği nakil olunmamıştır. Esasen 10-12 yaşlarındaki bir çocuğun bütün dakâik-i diniyyeyi ihata edebileceğini hangi akıl kabul eder? Resûl-i Ekrem’de bu harikulâde kudret varsa, onun Bahîrâ’dan bir şey öğrenmeye ihtiyacı kalır mıydı?!”²⁰

¹⁷ *ez-Zehrû'l-Bâsim fî Sîyeri Ebî'l-Kâsım* (nşr. Ahsen Ahmed Abdüşekûr), Kahire 1433/2012, I, 442; Moğoltay daha sonra da, Hz. Ebû Bekir ve Bilâl-i Habeşî’nin bu seferde bulunmalarının mümkün olmadığını vurgulamaktadır (I, 443).

¹⁸ *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1966, II, 383-386

¹⁹ Burada Şiblî yazdığı dipnotunda, müsteşrik Draper’in bir kitabından yatığı iktibasta, onun insanın sinirlerini bozan bazı görüşlerine yer vermiştir.

²⁰ Şiblî Numânî, *İslâm Târîhi Asr-ı Saâdet* (ter. Ömer Rıza), İstanbul 1346/1928, I, 198-199. Şiblî bu sözlerinden sonra, Bahîrâ ile ilgili İslâm kaynaklarında yer alan haberlerin doğru olmadığını, yukarıda verdiğimiz kaynaklara dayanarak ortaya koymaya çalışmıştır; bkz. I, 199-202

Merhum Şiblî'nin siyah punto ile gösterdiğimiz görüşleri, Bahîrâ olayının püf noktasını meydana getirmektedir. Şöyle ki, tenkit edilen görüşleri serdeden müsteşriklar, Müslümanların bu mülâkatı kabul ettikleri için İslâm kaynaklarını göstermişler; ama savundukları ve iddia ettikleri görüşlerini, geniş mânâsıyla Kilise'nin Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerîm dolayısıyla İslâmiyet aleyhine oluşturdukları bir kaynaktan almışlardır. Müsteşrikların görüşlerine cevap veren Müslüman yazarların bu kaynaktan hemen hiç bahsetmemeleri, hatta hiç haberdar olmamaları câlib-i dikkat ve üzücüdür.²¹

İslâm kaynaklarında Hz. Peygamber'in Busrâ'da Rahip Bahîrâ ile karşılaşması hakkında verilen bu bilgileri ve bunların değerlendirilmesini özetle görmüş bulunuyoruz. Şimdi, bazı müsteşrikların yalnızca başvurdukları bir kaynak olmaktan öteye, asırlar boyunca Kilise'nin bütün Hristiyan ümmetini, Hz. Peygamber'e, Kur'an-ı Kerîm'e, İslâmiyet'e ve Müslümanlara düşman olmalarını sağlayan, Hz. Peygamber'in Melek Cebrâil vasıtasıyla Allah'tan vahiy aldığını reddeden, hâşâ sapık bir insan olduğunu telkin eden bilgilerin uydurma Hristiyan kaynağını şimdi ele alabiliriz.

XI-XII. yüzyıllarda İso'yab adında birisinin yazdığı iddia edilen Bahîrâ apokalipsinde bu olaya çok geniş bir şekilde yer verilmiştir. Bir nüshası Arapça, bir nüshası Süryânice olan bu kitabın asıl metni ile İngilizce tercümesini birlikte neşreden R. Gottheil, bu metinlerin, İslâm dinine karşı düşmanlık maksadıyla tarihî rivayetlerin nasıl tahrif edildiğini gösteren dikkat çekici birer delil olduklarını söylemiştir. Ayrıca bunların, Hz. Muhammed'in güya yalancı peygamber olduğunu, Araplar'a tebliğ ettiği hususların da keşiş Bahîrâ'nın telkinlerinden ibaret bulunduğunu ispat etmek için Hristiyanlar tarafından uydurulduğunu açıkça ortaya koymuştur. Gûya İso'yab isminde birinin yazdığı iddia edilen bu metinlerdeki ana muhtevayı şöylece sıralayabiliriz: 1- Bahîrâ'nın görmüş olduğu (vision, rü'yet) İslâm hanedanına dair bilgiler; 2- Bahîrâ'nın Yesrib çölünde genç Muhammed ile görüşmesi; 3- Bahîrâ'nın kehanetleri, Araplara Allah'ın birliğini öğretmesi için Muhammed'e itikadî ve şer'î hükümler ile Kur'an'ın bazı kısımlarını nasıl telkin ettiği gibi hususların efsanevî bir üslupla anlatılır.²²

²¹ Bizim görebildiğimiz çalışmalarda, birazdan ele alacağımız papazların uydurduğu anlaşılan bu Hristiyan kaynağı bildiği anlaşılan, ama hakkında hiç bilgi vermeyen bir ilim adamımızın ifadelerini ve ismini burada anmak hakkaniyetin gereği olsa gerekir: "...Bahîrâ'nın Ebû Tâlib'i Şam'a gitmekten men ettiği rivayet olunmaktadır. **Bazı eski rahipler** Bahîrâ ile Peygamber'in mülâkatı üzerinde garip bir hurafe bina etmişlerdir. Bu hurafeye göre Bahîrâ, nübüvvet ilim ve san'atını Hz. Peygamber'e öğretmiştir. On iki yaşında bir çocuğa alfâbeden ve okumanın iptidasından başka bir şey öğretilmeyeceği nazarı dikkate alınır, bu hurafenin reddedilmek değeri bile olmadığı tezahür eder." Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1974, s.102. Hamidullah Hocamızın bilgisi bulunmasına rağmen bunun üzerinde durmadığını göreceğiz.

²² Metnin Süryânice ve Arapça metinleri ve İngilizce tercümeleri: R. Gottheil, "A Christian Bahîrâ Legend", *Zeitschrift für Assyriologie*, XIII (1899-1900), s.189-242; XIV (1899-1900), s. 203-268; ayrıca bkz.

Bir Hristiyan İslâm düşmanlığı mahsulü olan bu Bahîrâ Efsanesi metinleri, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyesi değerli ilim kadını Yrd. Doç. Dr. Fatımatüz Zehra Kamacı tarafından, büyük bir emek mahsulü sonucunda yazdığı uzun bir mukaddime ve bazı yanlışları düzelten çok kıymetli dipnotlarıyla birlikte Türkçemize kazandırılarak ilgililerin hizmetine sunulmuştur.²³ Hristiyan dünyasının bugün de devam eden İslâm ve Müslüman düşmanlığının Kilise tarafından beslenen yalancı ve iftira mahsulü bu düşüncelerin cevaplandırılmasında önceliğin bunlara verilmesini beklemekteyiz. Bazı yazarların Bahîrâ olayını Müslümanların Hz. Peygamber'i, Hz. Musa ve Hz. İsa ile yarıştırmak üzere uydurdıkları şeklindeki düşünceleri yerine, bu konuya eğilmelerinin daha doğru ve beklenen bir hizmet olacağını da buradan ifade etmek isteriz. Bu vesile ile Bahîrâ olayı ile ilgili şu anki düşüncemi de, aynı yazarların tenkidine uğramamak maksadıyla ifade etmek isterim. Hz. Peygamber'in risaletinden önce hayatındaki bazı harikülâde (irhasât) olayları var kabul eden bazı Müslümanların, Hz. Peygamber'in bu seyahatini destanîleştirdiklerini düşünüyorum. Kur'an-ı Kerîm'in geleceğini Tevrat ve İncil'in haber vermesinden hareketle, ayrıca bir peygamberin beklendiği, gelmesinin yaklaştığı bilgisinin Kus b. Sâide veya Medine'deki Yahudilerin veya Varaka b. Nevfel gibi şahsiyetlerin dile getirmiş bulunmalarından hareketle, sonra da Peygamber oluşu neticesinde bu ifadelerin ortaya çıktığını, Hz. Peygamber'in şahsiyetine uygun görülerek ifade ettiklerini düşünüyorum.

Siyer ve İslâm tarihi kitaplarında bu konu, tıpkı eski müelliflerimizden Taberî gibi, tenkit süzgecinden geçirilmeden bu gün de yazılmaktadır. Hz. Peygamber'in Busrâ'ya seyahatini kabul eden merhum Muhammed Hamidullah Hocamızın görüşlerine burada yer vermek uygun olacaktır. Hz. Peygamber'in amcasıyla çıktığı bu seyahati kısa cümlelerle anlatmaya başlayan Hamidullah, sözlerine şöylece devam etmektedir:

“...Kervan için kurulan çadırların yakınında bir manastırın bulunuşu bu sebeple bize tuhaf gelmemelidir. Bahîrâ adını taşıyan râhiplerden biri, muvakkat bir yerleşme için uğraşan bu komşularının bu çeşit ziyaretçilerde pek ender rastlanan akıllı ve tertipli hareketlerini manastırdan gözlemekteydi. Herhalde kendi dinini telkin etme gibi azîzâne bir maksatla onları yemeğe davet etti. Batılı müsteşriklardan Casanova, bize şu bilgiyi vermektedir. Anlatmakta olduğumuz bu devirde Hristiyanlar ve hattâ muhtemelen Yahudiler, sabırsızlık içinde bir peygamberin, bir Mesîh'in, diğer bir ifade ile Tesellî eden sonuncu bir Ruh'ul-Kuds

---

A.J. Wensinck, “Bahîrâ”, *IA*, II, 227-229; A. Abel, “Bahîrâ”, *EI(2, Fr.)*, I, 950-951; Mustafa Fayda, “Bahîrâ”, *DIA*, IV, 486-487

²³ Bir Hristiyan Bahîrâ Efsanesi –Bir Tahrif Örneği (XI-XII. Yüzyıl)- Neşir ve İngilizceye tercüme: Ricard James Horatio Gottheil, Bir Mukaddime ve Türkçe tercüme Fatımatüz Zehra Kamacı, İstanbul 2008

(Consolateur) gelmesini sabırsızlık içinde beklemekteydiler. Râhip Bahîrâ, misafirlerine diğer konular arasında bu inanıştan bahsetmiş olabilir. Ancak dokuz yaşındaki bir çocuğun, hassaten o devirde horlanan Bedevîler arasında görülen bir çocuğun yüz ifadelerinden müstakbel Resûl'ü Hristiyan bir râhibin²⁴ tanıyıp çıkarabileceğini sanmak safdillilik olacaktır. Aynı şekilde râhibin sözlerinin dokuz yaşında bir çocuğun ruhunda, bu sıfatı benimseyip kabullenme gibi bir ümid ve hırsı filizlendirebileceğini düşünmek boştur.²⁵

Hamidullah Hocamızın yıldızlı dipnotunda şunları yazmaktadır: “Carra de Vaux, Kur'an Müellifi Bahîrâ” (La Legende de Bahîrâ, ou Un moine chretien auteur du Coran, Paris 1898) adlı eserini baştanbaşa bu konuya tahsis etmekle şöhretine yeni bir şey katmış olmadı. Bundan ayrı (Haşa) bir Hristiyan papazına ait olduğu aynı yazarca farzedilen bu Ku'an, nasıl olur da Hristiyan dininden vaz geçilmesini ve İslâm'a girilmesini ister?!”

Bir Hristiyan Bahîrâ Efsanesi metinlerine Gottheil'den önce muttali olduğu anlaşılan Carra de Vaux, bu Hristiyan yalan iftirası metni, bu isimle neşretmesi, kendisinin Katolik kilisesine bağlılığını ve İslâm düşmanlığını göstermektedir. Bu müsteşrik, söz konusu bu çalışmasını *La Revue de l'Orient Chretien* adlı derginin 439-454 sayfaları arasında bir makale olarak bastırıp sonra küçük bir kitap şeklindeki ayrı basımını piyasaya vermiştir.

Ortaçağ boyunca Hristiyanlar tarafından istismar edilen Bahîrâ hadisesi etrafındaki tartışmalar ve bu vesile ile Hristiyan dünyasının Hz. Peygamber, Kur'an-ı Kerîm ve bütün Müslümanlar aleyhine yönlendirilmesi zamanımıza kadar gelmekte, günümüzde de devam etmektedir. Bazı müsteşrikler da Ehl-i Kitâb'ın Hz. Muhammed'in peygamber olacağını daha önce kendi kitaplarından öğrenmiş olduklarına dair rivayetleri, Hristiyanlıktan dönen Müslümanların uydurduklarını ve bunun bir efsaneden ibaret olduğunu iddia ederler. İtalyan müskerik Caetani ise bu konuda batıda yapılan çalışmaları özetledikten, Hirschfeld'in Bahîrâ hâdisesinin bir Ahd-i Atîk fıkrasının adaptasyonu (I. Samuel, 16/2-13) olduğu sonucuna ulaştığı çalışmasını zikreder. Arkasında bu rivayetlerin uydurma olduğunu ısrarla belirttikten sonra, Hz. Peygamber'in ilham aldığı kaynağın Hristiyanlık'ta değil Arabistan'daki Yahudiler arasında aranması gerektiğini ileri sürerek kilise efsanesini yıkmış, buna mukabil başka bir iftiranın kapısını aralamaya çalışmak suretiyle İslâm düşmanlığını göstermiştir.²⁶

Bazı Müslüman âlimler, çocuk yaşta olan Hz. Peygamber'in Bahîrâ ile kısa görüşmesinden, Hristiyanların iddia ettikleri gibi, İslâm dininin esaslarına ait bazı şeyler öğrenmesinin akıl ve mantığa ters düştüğünü belirterek bu hadiseyi ya tamamen reddetmişler

²⁴ Hamidullah Hoca'nın bu kelime üzerine bir yıldız koyarak yazdığı dipnotunu, metninin sonunda ayrıca ele alacağız. Diğer dipnotlarını görmek isteyenler kitabına bakabilirler.

²⁵ *İslâm Peygamberi* (ter. Salih Tuğ), İstanbul 1424/2003, I, 47-48

²⁶ L. Caetani, *İslâm Tarihi* (ter. Hüseyin Cahid), İstanbul 1924-1927, I, 310-322, 374-379

veya üzerinde durmaya ve reddetmeye bile değer bulmamışlardır. Bu arada merhum Mustafa Âsım Köksal hocamız, İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-Nebeviyye*'sinde yer almayan Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in Bahîrâ hadisesi üzerine inşad ettiği üç ayrı kasidenin İbn İshâk'ın Muhammed Hamidullah tarafından neşredilen *Kitâbü'l-Mübtede*'inde bulunmasını delil göstererek, bu hadisenin İslâm kaynaklarında anlatıldığı şekliyle doğru olduğunu savunmaktadır.²⁷ Bu şiirlerin bir kısmını Süheylî de eserine almıştır (II, 226-228). Ancak İbn Hişâm'ın, “İbn İshâk'ın zikrettiği ve fakat şiirle uğraşanların doğru kabul etmedikleri bir takım şiirleri” eserine almadığını belirtmesi, bu şiirlerin Ebû Tâlib'e ait olduğundan şüphe edilmesi için yeterli sebeptir. Bununla birlikte Bahîrâ hadisesinin doğru olup olmadığına yalnızca bu şiirlere bakarak karar verilemeyeceği de açıktır.

Esasen Bahîrâ olayını kabul veya reddetmenin Hz. Peygamber'in şahsiyeti ve İslâm dini bakımından herhangi bir önemi de yoktur.²⁸ Bahîrâ olayına dair bu rivayetleri değerlendirirken, Kur'an-ı Kerîm'deki şu iki âyet-i kerîme ile olan münasebetini de bilhassa göz önüne alınması gerektiğine işaret ederek sözlerimizi tamamlayalım.

“İşte böylece sana da Kendi buyruğumuzla bir ruh (Kur'an) vahyettik. Sen kitap nedir, iman nedir bilmiyordun; ama şimdi onu dilediğimiz kullarımızı, sayesinde doğruya erdirdiğimiz bir ışık kıldık. Hiç şüphe yok ki sen doğru yolu göstermekte sin” (Şûrâ 42/52).

“Bu kitabın sana vahyolunacağını ummazdın; ama o, Rabbinden bir rahmet olarak geldi. Öyle ise asla inkârcılara destek verme!” (Kasas 28/86).

---

²⁷ *İslâm Târihi (Mekke)*, I, 87-93; pek çok kaynağa müracaat edilen bu kitabı inceleyenler, bizim göstermediğimiz bazı kaynakları burada görebilirler.

²⁸ Bahîrâ olayını geniş bir şekilde ele alıp incelen ve rivayetleri değerlendiren Prof. Dr. Hüseyin Algül (bkz. *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, s.154-163) arkadaşım başta olmak üzere, Siyer ve İslâm Tarihi sahasında eser veren değerli meslektaşlarının çalışmalarına, burada ayrı ayrı atıf yapamadığım için üzgünüm. Faydalandığım bu çalışmalara, bizi dinleyen talebelerimizin kolayca ulaşabileceğini umuyorum. Esasen onların bir kısmından bu yıl dersler de dinleyeceklerdir, çalışmalarına ulaşıp kolayca bakabilirler..